

Tussenbroek, G. van, *Grachten in Berlijn. Hollandse bouwers in de Gouden Eeuw* (Amsterdam, Antwerpen: Uitgeverij L. J. Veen, 2006, 239 blz., €18,90, ISBN 90 204 0548 9).

De schrijver van dit boek, momenteel werkzaam als bouwhistoricus bij het Bureau Monumenten en Archeologie van de Gemeente Amsterdam en voordien verbonden aan de Technische Universität Berlin, heeft een prachtig onderwerp te pakken: de invloed van Nederlandse bouwmeesters en andere deskundigen op de ontwikkeling van Brandenburg in de zeventiende eeuw. De Nederlandse Republiek was toen een land dat volop in ontwikkeling was en op allerlei gebied vooraan liep, Brandenburg was juist armoedig, geteisterd door oorlogsellende, futloos. Maar het werd wel geleid door ambitieuze vorsten, die bovendien met Nederlandse Oranjedochters trouwden en mede hierdoor vrij gemakkelijk Nederlandse talenten konden aantrekken. Op wetenschappelijk niveau heeft Van Tussenbroek zich als architectuurhistoricus met dit onderwerp uitgebreid beziggehouden; dit boek is de populaire weerslag van dat onderzoek. Maar de schrijver wilde verder gaan door te proberen de beweegredenen te begrijpen van de Nederlanders die naar het verre Brandenburg gingen. Uiteindelijk is zijn doel zelfs om meer begrip tussen beide landen te kweken door te laten zien hoe verweven de Nederlandse en Duitse geschiedenis is.

Wat het onderwerp betreft heeft Van Tussenbroek goud in handen. Het boek bevat heel interessante informatie die ook veel historici onbekend zal zijn. Hollanders waren betrokken bij de uitbreiding van Berlijn, bij de bouw van paleizen en buitenhuizen, bij plannen voor een Oostindische compagnie, bij verbeteringen van de waterhuishouding. Desondanks stelde het boek mij teleur. Het goud verliest snel zijn glans en dat heeft een aantal redenen.

De auteur heeft ervoor gekozen zijn verhaal vanuit het heden te vertellen en bovendien met zichzelf als hoofdpersoon. Uiteraard zijn er de laatste jaren meer historici die het persoonlijke perspectief in meer of mindere mate in hun verhaal een rol laten spelen. Dit boek toont aan hoe riskant dat kan zijn. Hier heeft de schrijver zichzelf te veel op de voorgrond geplaatst, met als gevolg een rommelig boek met geregeld een wat mij betreft ongewenste inzage in zijn leven. Wij belanden bijvoorbeeld eerst in zijn geboortedorp aan de Maas om bij de Oder aan te kunnen komen — ook een rivier — en dat omdat in de buurt hiervan Nederlanders in de zeventiende eeuw actief waren. Die aanpak werkt wat mij betreft dan ook averechts. Het eigenlijke verhaal stukt voortdurend, het boek bevat allerlei herhalingen en de informatie is soms erg verbrokkeld. Er komen allerlei interessante mannen ter sprake, zoals Aernout Gijsels van Lier en Michiel Matthijs Smids, die beiden probeerden iets van het geordende Holland naar het onderontwikkelde Brandenburg te importeren, maar de lezer moet zelf maar zien de informatie met elkaar te verbinden. Het voortdurend heen en weer springen tussen heden en verleden brengt ook merkwaardige en gemakzuchtige vergelijkingen met zich mee: zo dient de Berlijnse muur als introductie voor een stuk over de ommuringen van het zeventiende-eeuwse Berlijn, waar verscheidene Nederlandse vestingbouwers bij betrokken waren — ‘ook zij hebben muren gebouwd die inmiddels zijn verdwenen.’

Door zichzelf en het heden als leidraad te nemen raken onderwerpen los van hun historische context en worden zij daarmee vaak onbegrijpelijk, zeker voor de leek op wie dit boek zich richt; het wordt zelfs niet duidelijk gemaakt waarom Kleef in een adem met Berlijn genoemd kan worden. Wanneer de zeventiende-eeuwse Republiek ter sprake komt, meestal als tegenstelling tot het achtergestelde Brandenburg, blijft Van Tussenbroek hangen in clichés. Maar belangrijker is dat op deze manier ontwikkelingen niet beschreven worden. Gegevens blijven losse gegevens, personen krijgen nauwelijks een achtergrond. Uiteindelijk is dit dunkt mij terug te voeren op een verwarring tussen geschiedenis en erfgoed. Als architectuurhistoricus is Van Tussenbroek vooral geïnteresseerd in wat nog aan zichtbare restanten van het verleden aanwezig is. Dit boek is een persoonlijke speurtocht hiernaar. Het resultaat is dan teleurstellend, ook voor de schrijver zelf, want de meeste bouwwerken zijn verdwenen. In het laatste hoofdstuk zet hij zich hierom af tegen Cees Nooteboom omdat deze in *Berlijnse notities* schreef: ‘Als er één plek op de wereld is waar het verleden zich thuis voelt moet het Berlijn zijn.’ Het onzichtbare verleden lijkt voor Van Tussenbroek niet te bestaan. Dat vooral is de zwakte van zijn boek.

Gijs van der Ham

Verhoef, P., Leeuwen, J. M. van, Leeuw, P. W. de, *'Strenge wetenschappelijkheid en praktische zijn'. Een eeuw Nederlands centraal veterinair instituut 1904-2004* (Rotterdam: Erasmus Publishing, 2005, 416 blz., €79,50, ISBN 90 5235 170 8).

In 2001 haalden infectieziekten met grote regelmaat de voorpagina's van de dagbladen. Het jaar daarvoor was duidelijk geworden dat de gekke-koeienziekte (BSE) een reëel gezondheidsprobleem betekende. De Nederlandse overheid bepaalde dat alle geslachte runderen op BSE getest moesten worden alvorens het vlees de voedselketen in mocht. In het voorjaar van 2001 brak alhier mond- en klauwzeer uit: 26 besmette bedrijven leidden tot het afmaken en vernietigen van 260.000 evenhoevige dieren. Na de aanslag op het WTC in New York werden poederbrieven verstuurd waarbij de vrees bestond dat ze voor de mens dodelijke miltvuurbacillen zouden kunnen bevatten. In totaal moesten negenhonderd monsters onderzocht worden. In al deze gevallen vormde 'Lelystad' het laboratorium waar dergelijke onderzoeken werden verricht. CDI-DLO, ID-Lelystad, CIDC-Lelystad waren de cryptische acronyemen waarmee het publiek vertrouwd raakte. In *Een Eeuw Nederlands Centraal Veterinair Instituut 1904-2004* wordt de geschiedenis beschreven van de laboratoria in Lelystad en de voorlopers ervan in Rotterdam en Amsterdam.

Het boek valt uiteen in twee delen. Het eerste deel is een institutionele geschiedenis geschreven door Peter Verhoef. Het tweede deel bestaat uit negenentwintig capita selecta over specifieke dierziekten en de bijdragen die door medewerkers van de 'Lelystad'-laboratoria en haar voorlopers aan dierenziektenbestrijding — en bevordering van het dierenwelzijn — werden geleverd.

Na een inleiding over de veterinaire geneeskunde bespreekt Verhoef in twee hoofdstukken de oprichting in 1904 van de Rijksseruminrichting (RSI) in het centrum van Rotterdam met dr. Jan Poels als initiator en motor. Door het RSI werden onder meer met paarden therapeutische sera en entstoffen bereid; runderen en varkens voor serumproductie moesten buiten de stad gehouden worden. In oktober 1931 werd in de polder Oud-Mathenese te Rotterdam nieuwbouw van het RSI geïnaugureerd; kantoor, laboratoria en stallen waren nu bij elkaar gebracht. De organisatie was hoofdzakelijk dierziekte-georiënteerd met laboratoria voor tuberculose, pluimveeziekten, bijenziekte, etcetera.

De tweede voorloper van 'Lelystad' was het in 1930 officieus opgerichte Staatsveeartsenijkundig Onderzoekingsinstituut (SVOI) met H. S. Frenkel als eerste directeur en ondergebracht bij het RSI. De aanleiding tot oprichting van het SVOI was het mond- en klauwzeer(MKZ)-onderzoek dat vanwege de besmettelijkheid van de ziekte op een afgelegen lokatie verricht diende te worden. Frenkel had hiervoor de marinewerf op Katteburg in Amsterdam op het oog; de MKZ-uitbraak in 1937-1939 maakte dat hij zijn zin kreeg. In hoofdstuk 4 beschrijft Verhoef de uitbouw van het SVOI en het succes van Frenkel om MKZ-vaccin in weefselkweek te bereiden. Hiermee werd het mogelijk om MKZ-vaccin op industriële schaal te produceren.

In hoofdstuk 5 verhaalt Verhoef over de moeizame wijze waarop de RSI in Rotterdam en het SVOI in Amsterdam toenadering tot elkaar zochten. Onder de paraplu van een nieuwe Stichting voor Diergeneeskundig Onderzoek (SDO) werd geprobeerd RSI en SVOI in één Centraal Diergeneeskundig Instituut (CDI) onder te